

ZORAN SEDMAK (1962–2010)

Za dva groša fantazije
v žepu moraš le imet,
pa že delaš coprnije,
da vse lepši je ta svet.
Še v dežju ti sonce sije,
zvezde klatiš dol z neba.
Za dva groša fantazije
tukaj sreča je doma.
(Frane Milčinski-Ježek)

Letošnjega junija se je po daljši bolezni poslovil Zoran Sedmak, socialni delavec in dolgoletni predsednik društva Altra-Odbor za novosti v duševnem zdravju. Veliko je ljudi, ki so ga bolje poznali kot jaz, pa bi se kljub temu kot sopotnica v začetnih časih dezinstitutivizacije na koncu osemdesetih let prejšnjega stoletja želela posloviti od njega. Čeprav bolj kot ne tih in neopazen človek je Zoran s svojim posebnim stilom in razumevanjem socialnega dela na področju duševnega zdravja v skupnosti opazno zaznamoval to področje. Upam, da se skupaj z njim niso poslovili tudi časi in duh, ki ga je Zoran posebejal.

Moj prvi spomin na Zorana je iz leta 1987, ko smo študentke in študentje Višje šole za socialno delo z Vitom Flakerjem organizirali prvi tabor v zavodu Hrastovec. Zoran, Igor, Nace, Sandi, Srečko, Neva, Janko, Jana, Nataša smo bili nekakšen ožji organizacijski tim. Z Zokijem naj bi bila vodji tabora. To se je zame, milo rečeno, izteklo v frustracijo, saj je Zoki s svojo mariborsko klapo sošolcev tako vehementno zagrabil vajeti v svoje roke, da je pozabil, da ima kje še kako sovodjo. Jaz sem se seveda zaradi tega veliko sekirala, ampak se mi nekako ni več uspelo pririniti zraven do konca tabora.

Z Zokijem sva pozneje ob veliko kozarčkah neuspešno razčiščevala in osvetljevala to taborsko dogajanje iz vseh zornih kotov. Zoki se je oklepal svoje psihoanalitične verzije, po kateri je bil ves problem v tem, da naj bi jaz domnevno imela emocionalne investicije vanj (in se zato počutila spodrinjeno), jaz pa sem mu seveda očitala soliranje. Mislim, da sem takrat opustila vsak nadaljnji poskus, da bi še kdaj kaj z njim poskušala razčistiti. Zamere pa tudi ni bilo. Zokija si pač moral imeti rad, če si ga poznal.

Pomembneje je, da so prvemu hrastovškemu taboru sledili še drugi, tretji in četrti; duh je ušel iz steklenice in se razmnožil, v naslednjih 20 letih smo se kot »prva hrastovška generacija« razpršili vsak na svojo stran in vsak na svojem koncu razvijali, kar se je v devetdesetih letih poimenovalo duševno zdravje v skupnosti; bolj nepovezani in razcepljeni kot pa složni. Absurdno, da zdaj, šele ko Zorana ni več, to zgodovino lahko sploh zagledam kot celoto; spet nas lahko vidim kot tisto skupino, našo malo in uporno skupnost nekoč, leta 1987.

Zoran je ostal v Altri, prvi organizaciji na tem področju (ki je nastala iz bolj aktivistične skupine Odbor za družbeno zaščito norosti), ki je bila potem veliko let odskočna deska ali, kot smo radi rekli, »valilnica« več drugih pobud, novosti in društev. Sodeloval je tudi pri ustanavljanju društva Stigma – prvega uporabniškega društva za pomoč na področju uživanja drog.

Z Vitom Flakerjem, Vilijem Lamovškom, Diano Jerman in drugimi je leta 1992 soustanovil in vodil stanovanjsko skupino »Mavrična

družčina«, kamor se je preselilo nekaj stanovalcev Hrastovca. To je bila prva stanovanjska skupina za ljudi s težavami v duševnem zdravju v Vzhodni Evropi sploh in je pomenila začetek mreže stanovanjskih skupin pri nas. Zoran je v svojih vizijah duševnega zdravja v skupnosti morda obdržal še največ starega duha. Ta vizija je bila posebna in njemu lastna, da bi jo lahko poimenovali kar »zokijanska«. Zoki se mi je zdel predvsem humanist in idealist, in to v starinskem pomenu besede. Takih ne delajo več.

Mogoče mu to res ni preveč pomagalo pri finančni uspešnosti društva, ki ga je vodil, je pa ta njegov duh uspešno popeljal karavano Altra mimo pasti komercializacije, ki je v neoliberalnem času napadla velik del nevladnega sektorja. V nasprotju z dolgim imenom Altre – Odbora za novosti v duševnem zdravju se mi zdita njena moč in čar v Zokijevem času bolj v tem, da se ni usmerila v prehiter razvoj in ekspanzijo novosti.

Z drugimi besedami, iz nje ni nikoli nastalo podjetje, ampak je vztrajala pri majhnosti, povezanosti, nepreračunljivosti, počasnem širjenju, vrednotah in jeziku solidarnosti, zavezanosti etiki podpore ljudem v skupnosti. Verjetno to ni bilo vsem enako všeč in ni bilo za vse enako dobro, ampak iz moje perspektive je pomenilo, da sem rada prišla občasno zraven, ker je v Altri še dolgo vsaj malo še dišalo po hrastovških taborih in duhu s konca osemdesetih.

Altrovci in altrovke ter podporniki smo radi občasno posedali na društvu in po lokalih okoli njega in živahno debatirali in se kregali o aktualnih temah duševnega zdravja. Lahko si začutil še izvor, začetek zgodbe, poanto, zakaj smo se tega na začetku sploh lotili.

Nisva se prav pogosto osebno pogovarjala, ostalo pa mi je v spominu nekaj najinih priložnostnih pogovorov z Metelkove in z vrtov lokalov v stari Ljubljani, ki jo je imel zelo rad. Zoki se ni rad udeleževal javnih razprav, redko je govoril javno ali pred kamero, zdel se mi je bolj kot ne privaten, družinski in intimističen človek, morda celo sramežljiv. To pa ne pomeni, da ni rad na dolgo razpredal in zaupal svojih misli v domačem krogu prijateljev in prijateljic, sodelavcev in sodelavk.

V času, ko je jezik duševnega zdravja v skupnosti izgubil precej svoje zgodnje politične ostrine in se izgubil bodisi v profesionalnem jeziku ali evropskem slengu, je Zoki še zmeraj zasanjano govoril o Polentarski polici. Sanjal je Altro kot skupnost enakih, dom odbitih steinbeckovskih duhov na robu družbe in razuma, med katerimi veje duh solidarnosti. O kolegih in prijateljih, zdajšnjih in nekdanjih, o uporabnikih Altre in drugih sodelavcih je govoril z osebno noto, s toplimi toni, prijazno, s širino, z razumevanjem človekovega življenja v neki daljši osebni zgodovinski perspektivi in z velikim občutkom za socialno, v duhu Ježkove poetike (ta mu je bila zelo blizu, saj je rad v svojih pripovedovanjih citiral kake Ježkove stihe).

V njegovem kozmosu smo ostali vsi, kakorkoli že razpršeni in včasih med seboj odtujeni, del neke večje skupne zgodbe. Včasih se mi zdi, da ljudje, ki jim ni dano dolgo živeti, nehote vidijo bolje, nekako celoviteje zajamejo sliko in ne da bi si lahko pojasnili, zakaj, si ne prizadevajo trošiti energije za podrobnosti in manj pomembne stvari.

Ko sva se takole menila, že od osemdesetih naprej, sem mu znala reči: »Zoran, to je pomembno, kar praviš, daj no to na papir, pa ti bi rabil nekoga, da te zapisuje.« Tako je nekaj njegovih legendarnih razglabljanj iz osemdesetih let verjetno ostalo nekje v naših zapisnikih taborskih sestankov, od poznejših časov pa verjetno ne veliko, kolikor vem. Mogoče še kdo kaj zapiše. In upam, da je tudi tale poslovljni zapis vsaj malo ujel in ubesedil njegovega duha.

Mojca Urek